

La conxorxa filipista mallorquina

EL TEMPS

Imatge de l'espectacular pati renaixentista de can Vivot, la casa senyorial del marquès de Vivot, a Palma.

Se la coneix com can Vivot. No se li diu palau perquè a Mallorca aquest apel·latiu es reserva tradicionalment per al del Rei i el del Bisbe. Però no queda enrere de qualsevol edifici que pugui merèixer tal catalogació. Es tracta d'una casa senyorial espectacular que compta amb un pati únic en la seva magnificència. La base arquitectònica de l'edifici és medieval, d'origen remot àrab, tot i que l'esplendorosa bellesa actual va ser creada mitjançant la profunda reforma –de fet, una reconstrucció– que va impulsar el 1725 el seu propietari, Joan Sureda Villalonga.

És un edifici amb moltes històries. Entre les seves parets s'organitzà la conxorxa borbònica mallorquina a favor de Felip d'Anjou. El cabdill de la confabulació va ser l'amfitrió de les clandestines reunions. Per aquest motiu fou detingut, traslladat a Barcelona i condemnat a mort. Però va aconseguir escapar i va retornar a l'illa amb les forces borbòniques que triomfaren

Mallorca va viure el conflicte armat entre austriacistes i borbònics intensament, amb conxorxes i invasions i amb un final d'allò més peculiar.

un any després de la caiguda de la capital catalana. En premi a la dedicació a la causa, Felipe V li atorgà el marquesat de Vivot el 1717. Ca seva passava a ser coneguda per la manera com encara ara la coneix tothom: can Vivot. El seu titular també tingué un protagonisme destacat en el pacte aristocràtic de després de la guerra de Successió conegut com el de les Nou Cases, inicialment fet per les principals cases –clans familiars– filipistes però que posteriorment s'amplià a totes les altres, derrotades i victorioses, en una mena –en terminologia actual– d'oligarquia per copar el poder institucional, polític, econòmic i social de Mallorca.

La conxorxa. En iniciar-se el conflicte successori, les Illes es posaren de banda dels borbònics. Els caps de l'exèrcit aliat austriacista, però, s'adonaren aviat que necessitaven disposar del domini de l'arxipèlag per tenir l'avantatge estratègic que es derivaria d'una base segura per a la flota aliada –anglesa i holandesa, bàsicament– que controlaria el Mediterrani occidental. L'Arxiduc encarregà la invasió de les Illes al comte de Savellà, Joan Antoni de Boixadors. Al capdavant d'una esquadra formada per 35 naus –angleses– va arribar el 19 de setembre de 1706 a Eivissa. En veure els vaixells, el Consell de l'illa –òrgan de govern insular, de representació per

Érem, som i serem

estaments— va capitular tot d'una. Al cap de sis dies, arribaven els invasors a Palma, on residia el virrei, el comte d'Alcúdia, que tenia pocs efectius militars per defensar la plaça. A més, esclatà una insurrecció popular, una massa incontrolada de gent atacà cases i béns de coneguts partidaris del Borbó. El 27 del mateix mes el Gran i General Consell —l'ens polític i administratiu de govern del Regne de Mallorca— capitulava i el 4 d'octubre la institució declarava formalment que Carles III era el seu rei. El dia 6 el virrei borbònic, el marquès d'Alcúdia, partia cap a l'exili, a Almeria, al cap d'un grup d'aristòcrates partidaris de la causa de Felip V.

A Menorca, coneguts els fets d'Eivissa i Mallorca, els austriacistes es revoltaren contra el poder filipista l'11 d'octubre, i ràpidament assoliren el control de l'illa. El nou virrei nomenà des de Palma un governador menorquí favorable a la causa. Però tres mesos més tard, l'1 de gener de 1707, una flota francesa atacà i envaí novament Menorca. Al cap d'un any, un altre canvi: una esquadra anglesa i holandesa en va fer fora els francesos. El 1713 el Tractat d'Utrecht va consolidar la sobirania britànica, de manera que s'inicià l'esplendorós segle menorquí —que acabà el 1802 amb el retorn de l'illa a la corona espanyola—, només interromput breument per una altra ocupació francesa entre 1756 i 1763.

Amb Menorca a les mans d'Albió i Mallorca i Eivissa sota control austriacista, els partidaris de Felip V semblava que no tenien marges de maniobra. No obstant això, un grup de fidels del Borbó començaren a conspirar a la capital balear per capgirar aquella situació. Es reunien, com s'ha dit, al domicili de Sureda, el seu cap. Segons va escriure l'any 2008 en un article de divulgació històrica a *Diario de Mallorca* Bartomeu Bestard, historiador i cronista oficial de Palma, el grup confabulador era conegut com la Sinagoga, per tal com la majoria eren xuetes. El futur marquès de Vivot mantenia correspondència amb l'exiliat marquès d'Alcúdia, qui li transmetia les indicacions de l'estat major filipista. El 1711 el pla per a la insurrecció a favor del Borbó ja estava dissenyat en tots els seus detalls.

Escut d'armes de la família del marquès de Vivot, dignitat atorgada per Felip V el 1717. Una sala interior de can Vivot, la casa de Joan Sureda Villalonga on organitzà la conxorxa filipista

La tàctica era doble: política i militar. La primera part es basava en el fet que el marquès de Rafal, el virrei en aquell moment, es passés al bàndol borbònic. No devia tenir la lleialtat gaire clara. D'aquesta manera els aproximadament 3.000 homes de la guarnició militar de Palma quedarien sota control de la causa. La part militar de l'aixecament s'activaria just després: els aristòcrates i les famílies benestants filipistes de diversos pobles aportarien doblers per armar fidels que se sumarien al contingent oficial, al mateix temps que des de fora una esquadra sota el comandament del comte d'Alcúdia i del duc de Vendôme portaria fins al litoral menorquí més tropes lleials. D'aquesta manera la victòria estaria assegurada. I després de Palma cauria la resta de l'illa; més tard, Eivissa i llavors caldria esperar a què faria la flota britànica amarrada a Maó.

El problema per a la conspiració fou que la condició inicial i bàsica no es va assolir. El marquès de Rafal decidí

que apostava per mantenir-se amb la causa que l'havia fet virrei. Ordenà la detenció de tots els confabulats a can Sureda. L'amfitrió va ser acusat d'instigar la rebel·lió i l'enviaren presoner cap a Barcelona, perquè allà fos jutjat. La condemna estava cantada. Mort.

No se sap com, però Sureda va aconseguir fugir. I els esdeveniments que tot d'una ocorregueren li van somriure. Com és prou conegut, aquell any morí l'emperador d'Àustria, Josep I, i Carles III va pujar al tron. A partir d'aleshores canviaren ràpidament els delicats equilibris internacionals en joc. Se signaren els tractats d'Utrecht el 1713 i de Rastat el 1714, pels quals Anglaterra i Holanda deixaven tranquil Felip d'Anjou amb la corona espanyola. Les tropes aliades es retiraren de Barcelona, Mallorca i Eivissa. La derrota de la causa austriacista era un fet. Els catalans, tanmateix, no es rendiren. Des de Mallorca, els aliats illencs els enviaren tota l'ajuda que pogueren. A pesar de tots els esforços,

el 1711.

però, Barcelona va caure l'11 de setembre de 1714.

Després de la derrota catalana, estava fet dels illencs contraris al Borbó. Però, tot i això, el virrei a Palma des del gener de 1713 el marquès de Rubí, Josep Antoni de Rubí i Boixadors, s'afanyà a organitzar la defensa, per a la qual cosa comptà amb uns 2.000 soldats alemanys de reforç enviats per Carles III. Molt poca cosa. Rubí intentà convèncer desesperadament el governador anglès de Menorca que sumés la poderosa flota ancorada a Maó a la defensa de Palma. Era un caramel, perquè així la corona albiona podria haver eixamplat el control militar a totes les Balears. Però no hi devia tenir cap interès. Es conhortava amb Menorca. Així que aviat la realitat s'imposà: no podia esperar cap ajuda. El desenllaç era qüestió de temps. L'11 de juny de 1715 una esquadra naval que portava un exèrcit d'uns 30.000 soldats sota el comandament del general belga Claude-François Bidal, conegut com el

cavaller d'Asfeld, salpà de Barcelona en direcció a Mallorca.

Entre les tropes filipistes tornaven molts aristòcrates mallorquins, i illencs en general, que s'havien exiliat quan l'arxipèlag caigué sota domini austriacista o de resultes del desbaratament de la conxorxa de 1711, el cap de la qual, Sureda, era un dels que desembarcaren a cala Llonga, a prop de Felanitx, el 16 de juny de 1715. Des d'allà les tropes filipistes anaren cap a Alcúdia, ciutat que immediatament se sumà als invasors, igual que ho feren moltes altres poblacions sense cap resistència militar. El dia 23 l'avantguarda de l'exèrcit d'Asfeld arribà a Palma, i es porduïren algunes topades entre les cavalleries dels dos bàndols. La desproporció de forces no deixava cap escaleta al dubte de qui seria el guanyador. Al cap de pocs dies de setge i sense xocs importants, i malgrat que el marquès de Rubí volia resistir com fos, el Gran i General Consell decidí el 2 de juliol la rendició.

El pacte de les Nou Cases. La conseqüència immediata del triomf filipista va ser que la majoria de les famílies favorables a l'altre bàndol que havien partit de Catalunya cercant refugi a Mallorca durant la guerra i sobretot després de la caiguda de Barcelona, seguiren el marquès de Rubí cap a l'exili a Sardenya. Tanmateix, els aristòcrates mallorquins afectes a la mateixa causa no marxaren. És cert que perderen els càrrecs polítics –qui n'havia tingut–, però tanmateix no els imposaren represàlies més greus.

Segons narra el cronista oficial de Palma ja citat, tot d'una després de la victòria borbònica, el nou comandant general, marquès de Casafuerte, plantejà a les principals famílies nobles fidels una aliança estable que consolidés els vincles familiars que mantenien des de sempre i blindés els interessos comuns de l'estament aristocràtic. En aquesta aliança, hi tingué un paper destacat Sureda, qui va ser distingit per Felip V amb el marquesat de Vivot el 1717, per la dedicació a la causa. Les nou cases més importants de la noblesa mallorquina eren les dels Zaforteza –del marquès del Verge de Vinagrella–, dels Verí, dels Sureda –del marquès de Vivot–, dels Berga, dels Cotoner –del marquès d'Ariany–, dels Salas, dels

Sureda de Santmartí –del marquès de Vilafranca–, dels Dameto –del marquès de Bellpuig– i dels Togores –del comte d'Aiamans i baró de Lloseta–. No és que fos una llista tancada, perquè s'hi afegiren amb el transcurs dels anys altres llinatges, però aquests nou foren els fundadors.

Què pretenia el pacte? En primer lloc –seguint l'historiador citat– l'objectiu era repartir els més importants càrrecs de les noves institucions polítiques produïdes pel decret de Nova Planta, d'aquesta manera continuaven controlant l'antic regne. En segon lloc, mantenien els vincles econòmics entre si de manera que formaven una xarxa d'interessos comuns que reforçava la posició de cada casa i de totes en general, un entramat endogàmic que tenia expressa voluntat de mantenir-se en el temps. I el més intel·ligent, més enrevessat i per tant –es podria dir així– més mallorquí va ser el tercer objectiu. Com que els caps de les Nou Cases eren filipistes –però moltes d'altres famílies aristòcrates s'havien significat per la causa austriacista– i, a més, era voluntat general acabar les disputes tradicionals entre els clans familiars nobles –per preservar l'hegemonia de l'estament com a grup dirigent social, econòmic i polític–, aleshores “decidiren ajuntar tota la noblesa en interessos comuns, i beneficiar tots els seus membres sense tenir en compte les seves simpaties per la casa dels Àustria o dels Borbó”. Així escriu Bestard, qui cita, a més, el famós marquès de Vivot quan deixà escrit que “ahunque han habido rencores [entre els aristòcrates mallorquins durant el conflicte successori] es cosa sabida que nuestra nobleza sigue emparentando, siendo [constants] sus vínculos de una sangre común [la qual cosa és més important] que unas ideas”. Pragmatisme mallorquí en estat pur.

Les bregues entre els membres de l'aristocràcia local es reproduïren ocasionalment, però el pacte de privilegis en principi forjat per les Nou Cases suposà en efecte la creació d'una –avui diríem– oligarquia de classe que copà el poder institucional, polític, econòmic i social de l'illa durant molts anys; segles, de fet, amb les addicions –i mescles familiars– dels enriquits comerciants i d'altres burgesos.

Miquel Payeras